

Les relacions entre fe i cultura segons Rovira Belloso

Antoni Matabosch

Teòleg i President honorari de la Fundació Joan Maragall

LA FE, EL CRISTIANISME, LA SOCIETAT I LA CULTURA i la seva interrelació mútua és una qüestió que ha ocupat i preocupat el Dr. Josep Maria Rovira Belloso durant la seva vida de teòleg, malgrat que ocupa una extensió relativament reduïda en el conjunt de la seva obra: sis dels seus vint-i-set llibres o quaderns, i vuit entre uns cent trenta articles. Tot i la modèstia en extensió, el seu pensament en aquest àmbit ha exercit una notable influència a través de molts lectors i també com a inspirador del pensament de la Fundació Joan Maragall.

La tesi doctoral sobre «La visión de Dios según Enrique de Gante» (1960)¹ és la seva primera publicació. Fins al cap de deu anys no escriu un primer article sobre el tema que ens ocupa: *Cristianismo y formas culturales* (1970).² L'any següent publica *Fe i llibertat creadora. 12 lliçons sobre teologia de l'acció temporal* (1971),³ on reflexiona sobre fe, compromís i alliberament, seguit de *Fe e ideologías en nuestro tiempo* (1972).⁴ Passaran més de deu anys a publicar de nou sobre el tema; es tracta

1. Barcelona: Seminari Conciliar-Ed. Casulleras, 1960.

2. *Actas de la IV Semana de Estudios Trinitarios sobre «El hombre al encuentro de Dios, «Estudios Trinitarios», IV, 2-3 (1970), ps. 309-344.*

3. «L'home nou», 36, Barcelona: Nova Terra, 1971.

4. «Pastoral Misionera», 2 (1972), ps. 195-214.

d'un article programàtic del que escriurà posteriorment sobre aquesta qüestió: *L'Església davant les cultures* (1983).⁵ El 1986 inicia una dècada d'una gran producció amb un llibre, tres quaderns i sis articles: *La situació de la fe en el moment cultural actual* (1986),⁶ *La autocomprensió de la Iglesia en el panorama cultural y político de hoy* (1987)⁷ i *El catolicisme dins els corrents filosòfics a la Catalunya actual* (1987).⁸ Aquest mateix any la Facultat de Teologia li encarrega la Lliçó Inaugural en el moment que s'inicia la reflexió per crear una institució de diàleg amb la cultura a Barcelona; hi treballa tot l'estiu i finalment publica el llibre *Fe i cultura al nostre temps* (1987).⁹ Al cap de dos anys amplia alguns aspectes del llibre: *Quina és la forma més adient de presència eclesial en la societat* (1989)¹⁰ i *Pluralismo cultural y transmisión de la fe* (1989).¹¹ El 1991 completa el seu pensament, expressat en el llibre publicat quatre anys abans, amb un altre volum: *Societat i Regne de Déu*.¹² En uns altres dos quaderns desenvolupa dos aspectes: l'obertura a Déu avui: *Accés a Déu i societat d'avui* (1992);¹³ i a Europa: *El cristianisme en la configuració de una Europa plural* (1993).¹⁴ El 1995 acaba de perfilar el seu pensament en la lliçó Inaugural de la Fundació Joan Maragall sobre *Entre la fe i la cultura, cap on anem*.¹⁵

La finalitat de les reflexions del Dr. Rovira sobre aquesta qüestió l'expressa des de diferents punts de vista: «Com interrelacionar fe/cultura»; «Estudiar les possibilitats de la fe davant Déu i en el nostre món»; «Possibilitats d'obertura o tancament del nostre entorn social

5. «Foc Nou», núm. 106 (II 1983), ps. 11-16.

6. «Qüestions de Vida Cristiana», 130 (1986), ps. 77-90.

7. «Pastoral Misionera», 155 (1987), ps. 52-67.

8. Inèdit que s'havia de publicar a la «Revista de Catalunya».

9. Saurí, 83, Barcelona: Facultat de Teologia de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.

10. «Quaderns de Pastoral», 115-116 (1989), ps. 62-55.

11. «Revista Española de Teología», 49 (1989), ps. 161-184.

12. Cristianisme i Cultura, 6, Barcelona: Cruilla, 1991.

13. Lliçó inaugural del curs 1992-1993, Lleida: IREL, 1992.

14. Folletos PPC, 5, Barcelona: PPC, 1993.

15. Quaderns de la Fundació Joan Maragall, 29, Barcelona: Claret, 1995.

Tot allò que no és natura és cultura. Es tracta, doncs, d'una dimensió essencial de l'home, en un procés inesgotable, fluent, ple de cicles i etapes culturals.

respecte de la religió»; «Actitud oberta o de tancament de la religió respecte de l'actual societat»; a la recerca d'una «apologètica del diàleg».

Per tal d'exposar el pensament de l'autor dividiré aquest article en tres moments: la cultura; la fe; i les relacions entre fe i cultura. Procuraré deixar que l'autor mostri el seu pensament en nombroses cites literals, curiosament escollides entre els seus escrits.

La cultura

Rovira opina que hem passat d'un concepte més subjectiu de cultura, entesa com a cultiu de l'esperit, a un concepte molt més objectiu. Es tracta «del món del llenguatge, de la moral, com a afaiçonadora dels comportaments humans, de l'art, de la filosofia, de l'economia, de les ciències, de la tècnica. És el que Hegel anomenava l'"esperit objectiu" [...] Tot allò que no són activitats estrictament naturals es poden considerar "activitats culturals"».¹⁶ Tot allò que no és natura és cultura. Es tracta, doncs, d'una dimensió essencial de l'home, en un procés inesgotable, fluent, ple de cicles i etapes culturals.

I quina és la cultura en el nostre temps? Quins són els seus trets essencials? Distingeix entre els fets globals o majors de la nostra cultura occidental i els fets sectorials o més subjectius.

Per a Rovira el primer fet global es troba en el binomi Modernitat/Postmodernitat. Fa una interessant reflexió sobre l'anomenada per molts «postmodernitat», arran sobretot de G. Vattimo i el seu concepte de pensament feble o dèbil. Aquest pensament «cerca preci-

16. *Fe i cultura al nostre temps*, ps. 7 i 9.

Rovira reflexiona sobre alguns «fets majors de la cultura actual». És molt important saber quina anàlisi fa de la cultura actual a fi de poder-hi dialogar. Li interessa molt conèixer la realitat del nostre món, però per anar molt més enllà de la anàlisi.

sament allò que no és un últim valor, ni una hermenèutica de l'essència decisiva de l'home, ja que l'home no té altre destí que «esdevenir el que ja és». En síntesi: «en l'accentuació del caràcter superflu dels valors darrers hi ha l'arrel del nihilisme. Aquesta lleugeresa del pensament dèbil és possible avui, perquè la nostra època és menys patètica —menys transcendent— que les anteriors».¹⁷ Però Rovira més que parlar de postmodernitat, que implica haver deixat enrere la modernitat, considera que ens trobem en una nova etapa de la modernitat: «La modernidad no es un bloque homogéneo de ideas o realizaciones, ya acabado una vez por todas. La modernidad es un proceso con segmentos sucesivos que representan momentos de ruptura respecto de sus precedentes [...] No es extraño que la modernidad, en diversos momentos, haya entrado en crisis más o menos profunda. La del momento actual es tan fuerte que ha recibido incluso nombre propio: la *Postmodernidad*».¹⁸

Dintre d'aquest àmbit més global Rovira reflexiona sobre alguns «fets majors de la cultura actual». És molt important saber quina anàlisi fa de la cultura actual a fi de poder-hi dialogar. Li interessa molt conèixer la realitat del nostre món, però per anar molt més enllà de l'anàlisi. Tenint en compte el conjunt dels seus escrits, enumera nou fets majors:

1. La societat i la cultura han deixat de ser monolítiques i ara són **pluralistes** en tots els seus nivells. I això comporta unes conseqüències: «indiferència, subjectivisme, poca escolta mútua, poca confiança

17. *Fè i cultura...*, ps. 66-67.

18. *El Cristianismo en la configuración de una Europa plural*, p. 13.

que pugui ser escoltada una paraula veritable o digna de fe, però també amb el pes positiu del respecte mutu i de la tolerància». ¹⁹

2. El pluralisme porta sovint a una barreja indiscriminada, que també es pot anomenar **mestissa**: «Em mou a anomenar “mestissa” la cultura catalana, feta de retalls o fragments de sentit, que resulten a vegades contradictoris. [...] és una barreja en la qual el producte tendeix a aigualir-se [...] Potser els adjectius adients per a la nostra cultura, més que el de mestissa, són els de senzilleta, descafeïnada, *light*. En Jaume Subirana i en Carles Torner en diuen el «batibull», en què tot s’hi val i tot és igual». ²⁰

3. Cal enumerar també el **naufregi de les ideologies dures**, de signe totalitari: «Han caído el fascismo (con el nazismo) y el comunismo. Queda el capitalismo, que seguramente se siente llamado a llenar el hueco dejado por las anteriores ideologías pero que, si no se deja corregir por la ética política, fácilmente puede mutarse en capitalismo salvaje. Europa es, a pesar de los pesares, la región capaz de mayor autocrítica porque la historia reciente [...] nos da a conocer crudamente los errores que hemos cometido. [...] Me identificaría con las voces que piden [...] el paso de la Europa que *posee* a la Europa que *comparte*.» ²¹

4. En els temps moderns s’ha produït el fenomen de la **secularització**. És un esdevenir històric, entès com: «un procés de *diferenciació* —el que és civil es diferencia del que és religiós— i, sovint, d’*emancipació* dels elements i institucions civils. [...] Malgrat la força —també emotiva— en què es viuen els fets concrets, és útil el criteri formal que distingeix entre secularitat (legítima) i secularisme (abassegador en la seva inèrcia). És secularitat la *devolució* d’institucions i formes de vida a la iniciativa de la societat civil. És secularisme l’erradicació de formes que pertanyen a la dimensió religiosa de l’home o de la societat. Extingir-les no és pas missió de l’Estat». ²²

19. *Societat i Regne de Déu*, p. 34.

20. *Entre la fe i la cultura...*, ps. 10-11.

21. *El cristianismo en la configuración...*, p. 16.

22. *Societat i...*, ps. 41-42.

5. Segons Rovira unes variants de la secularització (que és un procés històric) són els conceptes de **laïcitat** i **laïcisme** (que són models de relació entre el fet religiós i l'Estat): «Sembla que el criteri que pot introduir la «sana» laïcitat sense l'esperit «laïcista» fóra que les corporacions públiques observessin la més estricta neutralitat religiosa i ideològica, per tal de no privilegiar cap opció encimbellant-la com a cúpula ideològica de la societat en qüestió». Però Rovira vol anar més enllà: «Em pregunto si a les societats complexes els poden correspondre models culturals també més complexos que la simple neutralitat. Cal dir, en primer lloc, que la neutralitat té un nom eminentment positiu: la *llibertat religiosa* [...] El principi de neutralitat —per tal de no abocar a la *neutralització*, sinó a la *llibertat religiosa*— és bo que sigui complementat pel principi de convivència, que troba la seva base real quan els ciutadans són educats en dues sèries de valors complementaris: d'una banda, el cultiu de la pròpia identitat i convicció; de l'altra, el respecte, la tolerància i l'intercanvi cultural entre gent diversa».²³ A aquest tipus d'Estat és molt millor anomenar-lo «aconfessional» per distingir-lo d'altres models menys adequats.

6. Quan descriu la cultura del nostre temps, Rovira sempre fa esment del canvi o **revolució tecnològica** com un fet major que afaïçona les persones i la societat i que cal que sigui humanitzada: «La tecnologia, en ella mateixa no té intencionalitat humanitzadora [...] tan aviat pot ajudar com despersonalitzar un individu; pot ser una eina eficaç de lluita contra les epidèmies i contra la mateixa fam, com pot contribuir a crear una *societat dual*, opulenta en el seu conjunt, però formada, en realitat, per dos terços de rics i per un terç de marginats. Tot això si no troba des de les seves mateixes entranyes o, més ben dit, des de les mateixes entranyes de l'home, els correctius adequats».²⁴

7. Relacionat íntimament amb el punt anterior hi ha el **cientisme** que «influeix molt més del que sembla: és la confiança il·limitada en la capacitat teòrica i resolutiva de la ciència i de la tecnologia, fins

23. *Societat i ...*, ps. 43-44.

24. *Societat i ...*, p. 37.

El cientisme, segons Rovira, «influeix molt més del que sembla: és la confiança il·limitada en la capacitat resolutiva de la ciència i de la tecnologia, fins al punt d'eclipsar la saviesa tradicional sobre Déu, l'home i el món. [...] Tot es vol fer passar pel sedàs de la raó científico-tècnica».

al punt d'eclipsar la saviesa tradicional sobre Déu, l'home i el món. [...] tot es vol fer passar pel sedàs de la raó científico-tècnica».²⁵

8. Una altra característica de la fase actual de la modernitat és el **neoindividualisme**, que «ha tingut una part notable en el canvi social, unit a l'*hedonisme* i al *materialisme*. Aquí la conseqüència objectiva consisteix en la manca de models morals universals, mentre que la actitud negativa fóra un cert desconcert i passivitat, així com la inconseqüència, ja que els mateixos cristians resulten ser hedonistes».²⁶

9. Per a Rovira, «Avui, la **prevalença dels elements formals sobre els continguts** és un element important que contrasta amb l'afirmació enèrgica dels continguts durant el temps de les ideologies “dures”».²⁷

Pel que fa als factors més sectorials o subjectius de la nostra cultura enumera els següents:

1. L'**immanentisme** de l'actual filosofia catalana que en gran part no és «sensible per a res a l'admissió d'un Origen, d'un Terme o d'un Fonament de l'existència humana. [...] mentalitat, que sembla donar per sabuda —i per sentida— l'afirmació que la veritable llibertat de l'home és incompatible amb qualsevol forma de transcendència [...]»²⁸

25. *Societat i ...*, p. 35. Cf. *Pluralismo cultural y transmisión de la fe*, ps. 167 i 171-172.

26. *Societat i ...*, p. 35.

27. *Entre la fe i ...*, p. 11.

28. *Fe i cultura ...*, ps. 45 i 47.

«La mentalitat immanentista sembla donar per sabuda —i per sentida— l’afirmació que la veritable llibertat de l’home és incompatible amb qualsevol forma de transcendència» (Rovira Belloso)

2. Pel que fa a Kundera, Rovira reflexiona sobre un altre concepte actual relacionat amb l'immanentisme, **la Gran Buidor**: «La Gran Buidor, en donar l'ordre de la mort del sentit, ha tornat de palla i de cartó els sentiments i les passions, la carn, la sang i l'esperit de l'home. Ha convertit el món en un decorat grotesc —*kitsch*— on les persones deambulen entre l'atzar i la necessitat ominosa.»²⁹

3. En un capítol molt ben travat de *Societat i Regne de Déu*, exposa les **causes actuals de la descreença**. No ens hi podem aturar gaire. Segons ell són: el desengany del món infantil; l'excés de racionalització; les experiències religioses al defora de la fe; la manca de testimonis d'Amor o el problema del Mal; la manca de valors compartits; la impossibilitat del final feliç, i un món presidit culturalment per l'entronització de la «mort de Déu».³⁰

La fe

Mn. Rovira ha dedicat llibres sencers a parlar de la fe cristiana. Com a teòleg no podia ser d'altra manera. Aquí, però, no intentarem pas fer una síntesi de tot el que ha escrit sobre aquesta qüestió. Ens limitarem a sintetitzar el que escriu sobre la fe en els llibres i articles que tracten de la fe en relació amb el diàleg amb la cultura, que és el tema d'aquest article.

Una bona síntesi/definició del que és la fe la trobem en un magnífic i programàtic article de Mn. Rovira a «Foc Nou»: «La fe és l'ac-

29. *Fe i cultura...*, p. 40.

30. Cf. *Societat i...*, ps. 49-65.

«Tota la fe cristiana es resumeix a creure en Déu i creure que el Crucificat és vivent i ens pot donar la vida de l'Esperit. [...] és la resposta encertada als reptes que la fe experimenta de forma peculiar en els nostres dies» (Rovira Belloso)

ceptació personal de la revelació de Déu en Crist. Adhesió a Jesucrist; recepció de la seva Paraula en tant que Paraula de Déu; acceptació del *kerygma*, és a dir, del missatge de la promesa i dels manaments que Déu ha anunciat per Crist Jesús: són les variants d'aquesta definició de la fe entesa com a acte personal *total* del creient: ella inclou la confiança, l'adhesió, l'obediència al voler d'amor de Déu». Aquesta fe arrela en el cor de l'home, però és també un fet col·lectiu, propi de la comunitat de creients, de l'Església.³¹

A *Societat i Regne de Déu* ho desenvolupa àmpliament en diversos apartats del capítol IV, partint dels elements més nuclears fins al llençatge de la fe:

1. «L'esdeveniment de la fe és la Trinitat de Déu manifestant-se i donant-se als homes. [...] La fe és la recepció de tal esdeveniment diví: s'ha manifestat i comunicat l'Amor patern, la gràcia de Jesucrist que ens fa fills i la comunió de l'Esperit de filiació.»³²

2. Al segon apartat d'aquest capítol IV, titulat «El centre de la fe és creure en l'Amor del Pare, creure en la resurrecció de Jesús», Rovira afirma: «Tota la fe cristiana es resumeix a creure en Déu i creure que el Crucificat és vivent i ens pot donar la vida de l'Esperit. [...] és la resposta encertada als [...] reptes que la fe experimenta de forma peculiar en els nostres dies», com és donar sentit a la vida des del més íntim.³³

3. Rovira parla de qualitats de la fe, en tant que experiència cristiana, incorporades a la persona del creient. En aquest sentit la fe

31. *L'Església davant de les cultures*, p. 12.

32. *Societat i ...*, p. 97.

33. *Societat i ...*, ps. 99-100.

«La gran aportació del cristianisme a la societat és l'esperança. [...] Un sentit, un horitzó, un destí humà que no sigui el No-res. Un projecte de fraternitat». (Rovira Bellosó)

és fràgil, creix, és confiada, viva, tendeix a esdevenir llum i és joiosa.³⁴

4. En la sacramentalitat cristiana els signes assenyalen vers el que és diví i també contenen i anticipen la realitat divina simbolitzada.³⁵

5. La funció de la comunitat de fe és: «ajudar que les persones visquin, treballin, sàpiguen decidir i actuar, aprenguin a viure en pau i en goig, aprenguin a sofrir i aguantar. Sobretot: que sàpiguen estimar, resar, convertir-se, esperar, lluitar, sacrificar-se; donar i rebre amb senzillesa.»³⁶

6. Rovira s'atura llargament en el llenguatge de la fe, que té molt a veure amb la seva capacitat de diàleg: «El llenguatge és [...] correlatiu a l'esforç del pensament humà per tal d'entendre i d'interpretar el món que ens constitueix o ens envolta: tot el món, interior, exterior o transcendent. Tot allò que el pensament entén, els llenguatges ho expressen.»³⁷ Insisteix especialment en el llenguatge narratiu i simbòlic de la fe.

7. El terme del camí de la fe és el Regne de Déu, ja present aquí, en un equilibri entre la gratuïtat i l'esforç humà.³⁸

A *Fè i cultura al nostre temps* insisteix en dos aspectes especialment rellevants per al diàleg: la fe com a «excés» de Déu sobre el nostre enteniment, que no es pot manipular, sinó que ens posseeix i ens sosté; i la fe gratuïta, però no arbitrària, lligada a la credibilitat i també a la llibertat.³⁹ També, a *Entre la fe i la cultura, cap on anem?*, insisteix que «la gran aportació del cristianisme a la societat és l'esperança. [...] Un sentit, un horitzó, un destí humà que no sigui el No-res. Un projecte

34. *Societat i...*, ps.106-110

35. Cf., *Societat i...*, ps. 110-114.

36. *Societat i...*, p. 117.

37. *Societat i...*, p. 119.

38. Cf. *Societat i Regne...*, ps. 131-143.

39. Cf. *Fè i cultura...*, ps. 12-18.

de fraternitat.» La fe és una invitació de Déu. «Per això la fe no és cosa de la mesura humana. Nosaltres volem la “via liberal o oberta” de la fe i de l’Evangelitització. [...] la fe és més gran que el conservadorisme o el progressisme.»⁴⁰

Fe i cultura

En síntesi, Rovira Bellosó desenvolupa el seu pensament en tres grans passos: falses concepcions de presència de l’Església en la societat i la cultura; principis d’aculturació i com es poden dur a terme, i condicions favorables per a una correcta relació entre fe i cultura.

1. Quina ha de ser la **autocomprensió de l’Església** en el panorama cultural actual? Quina ha de ser la relació entre l’Església, la societat i la cultura? Per tal de trobar uns principis inspiradors convé, primer, excloure algunes posicions errònies.

a) L’Església defensora i guardiana de l’ordre perdurable de la societat: «Una Església que tendeix a “subratllar més l’ordre natural, identificat amb l’ordre cristià, que no pas en l’Evangeli”».⁴¹

b) L’Església com a societat perfecta oposada al sagrament de salvació i la defensa d’un Estat confessional.⁴²

c) L’Església que disposa d’una política cristiana capaç de crear un «univers cultural» homogeni, favorable al cristianisme. És l’esquema d’una nova cristiandat: «Mentre el nacionalcatolicisme és una forma d’unió dels catòlics que implica la dictadura, la “nova cristiandat” (política) actua en una societat democràtica, a través del partit d’inspiració “confessional”».⁴³

d) Hi ha també una opció privatística de la fe, que «Relega la fe a la intimitat de la consciència: “implica una absència de repercussions

40. *Entre la fe i...*, p. 19.

41. *Fe i cultura...*, p. 85.

42. J. M. ROVIRA BELLOSÓ, «*Sociedad perfecta*» y «*Sacramentum salutis*». *Dos conceptos eclesiológicos, dos imágenes, a Iglesia y sociedad en España*, 1975.

43. *Fe i cultura...*, p. 88.

Segons Rovira el terme «aculturació» defineix «el procés en virtut del qual la força de l'Evangelí arriba al cor de les cultures per tal d'esdevenir, incarnatòriament, recursos i formes culturals de vida humana...»

públiques de la fe".»⁴⁴ Aquesta opció és defensada tant pels qui volen reaccionar al nacionalcatolicisme com per aquells qui mantenen posicions laïcistes.

e) L'Església inspiradora abans de tot de la «cultura cristiana» d'Occident. És veritat, diu Rovira, que el cristianisme voldria inspirar o inculcar-se en allò més profund de la nostra societat. Aquesta doctrina converteix en *imperatium moral total i absolut* aquella veritat, desig i impuls real que com a tendència és bo.⁴⁵

2. Quins són els **principis inspiradors** de la interacció i interrelació entre fe i cultura? Què vol dir «aculturació» de la fe? Mn. Rovira tracta de forma sistemàtica d'aquesta qüestió a *L'Església davant de les cultures* (1983) i a *Fe i cultura al nostre temps* (1987), quan encara no s'havia generalitzat el terme «inculturació» sobretot en temps de Joan Pau II.⁴⁶ Trobo molt més clar el text de 1983 on el terme «aculturació» resta definit com «el procés en virtut del qual la força de l'Evangelí arriba al cor de les cultures per tal d'esdevenir, incarnatòriament, recursos i formes culturals de vida humana. [...] la direcció primària i principal és de l'Evangelí a la cultura: es podrà arribar a l'aculturació de la fe, no pas "manipulant" la cultura i influint extrínsecament sobre ella, sinó a partir d'una evangelització intensa i permanent, que tingui com a base la comunitat cristiana, el centre de la qual és l'Eucaristia: on el Crist, present de diverses maneres, fa ressonar el seu

44. *Fe i cultura...*, p. 93.

45. *Fe i cultura...*, p. 99. Cf. Tres models històrics de presència de l'Església a *El cristianisme en la configuració...*, ps. 5-15; i tres models equivocats a *La situació de la fe ...*, ps. 80-86.

46. Per a una història dels termes emprats i una visió global cf. A. MATABOSCH – P. LLUÍS, *El repte actual de la inculturació*, «Quaderns Fundació Joan Maragall», 33, 1996.

Evangelí i comunica el do del seu Esperit Sant. Aquest ordre ha de permetre que l'esperit de l'Evangelí esdevingui d'alguna manera "cultura", és a dir, formes visibles del conviure humà.»⁴⁷ Rovira sintetitza aquest procés en nou punts:⁴⁸

a) La fe, entesa socialment, és ja un valor cultural, perquè implica creences i valors humans apreciats.

b) La fe, per tant, origina elements culturals, com són les cate-drals, les arts plàstiques, la música, etc. També en la catequesi i en la vida associativa eclesial s'aprèn a escoltar, discernir, estimar, ajudar, a ser responsables, etc.

c) La fe origina valors culturals «per escriu». «La fe *primo et per se* origina un procés de salvació. I, per extensió (per escriu), origina cultura com un afegit substancial però inherent a la salvació mateixa, del qual no és lícit apoderar-se, separant-lo de la seva font».⁴⁹

d) A Occident no sols tenim la cultura que brolla de la fe sinó la cultura autònoma i, de fet, la cultura emancipada de l'Església i de la teologia. La Il·lustració fou un procés d'emancipació global, on segons Kant, l'home surt de la minoria d'edat i proclama el *sapere aude!* Pau VI, conscient de l'allunyament, en la *Evangelii Nuntiandi* escriu la famosa frase «La ruptura entre Evangelí i cultura és sens dubte el drama del nostre temps, com ho fou també en altres èpoques» (n. 20).

e) Més que un esforç per a construir «la» cultura cristiana, cal la presència i l'actuació dels cristians i de l'Església en el món cultural actual, autònom i emancipat. Cal admetre sense nostàlgies la realitat d'un món autònom i emancipat, en el qual l'Església no aporta domini sinó el revulsiu i la llum de la fe viva. És una presència activa en el món oferint, des de la llibertat a la llibertat, la força de la fe. A *Entre la fe i la cultura, cap on anem?* Rovira parla d'evangelització de les cultures com a correctiu del secularisme imperant.⁵⁰

f) La fe no s'identifica amb cap projecte cultural d'aquest món, sinó

47. *Fe i cultura...*, ps. 141-142.

48. Cf. *L'Església davant...*, ps. 12-16.

49. *L'Església davant...*, p. 13.

50. Cf. *Entre la fe i la cultura...*, ps. 20-26.

No s'han de considerar fe i cultura com a dues magnituds fetes i separades, sinó en interacció constant. La cultura és un procés obert i plural; la fe és una magnitud que pot aportar molt a la cultura i pot rebre molt d'ella.

tan sols amb la missió pròpia de l'Església que és l'evangelització dels pobles. La fe apareix llavors com a arrel i ànima de les diverses cultures. Amb això es refusa un ús polític de la fe, com si el més important fos l'escreix de l'anomenada «cultura cristiana» (pròpia del nacionalcatolicisme).

g) No s'han de considerar fe i cultura com a dues magnituds fetes i separades, sinó en interacció constant. La cultura és un procés obert i plural; la fe és una magnitud que pot aportar molt a la cultura i pot rebre molt d'ella. No són dues realitats fetes i acabades que han de xocar necessàriament.

h) En la mútua interrelació entre fe i cultura, la fe, com a procés de creació de valors i de figures culturals, tendeix a fer plausible el teisme i uns determinats valors ètics al bell mig de la societat. Els creients, amb el pensament i la vida, han de posar en el món l'afirmació del Déu de Jesucrist de forma vàlida per a ells mateixos i per als altres.

i) L'estatut de la fe en la cultura no sols ha de reconèixer la dimensió individual i purament privada de la fe, sinó la seva situació en un Poble-de-Déu i el seu abast públic, ja que la naturalesa de la fe és la de ser llum i orientació de les realitats humanes. S'ha d'establir un estatut de la dimensió pública de l'Església basada en la llibertat religiosa.

3. Rovira està preocupat, no només a aclarir els conceptes, cosa importantíssima, sinó a mirar de trobar la millor manera, les millors condicions, a fi que hi hagi una fecundació mútua entre fe i cultura. Per això parla de condicions favorables i de finestres obertes al sagrat en el món secular.

Quines són les **condicions favorables** per a una correcta relació entre fe i cultura?⁵¹ Rovira n'enumera cinc:

51. Cf. *La situació de la fe...*, ps. 86-90.

Rovira enumera quatre finestres obertes al sagrat en la societat secular, perquè el transcendent no desitja altra cosa que planar i penetrar el temps i l'espai humà. Són l'art, l'amor humà, l'honradesa provada i el respecte.

a) La gratuïtat: el cristià ha d'estimar la cultura en ella mateixa i per ella mateixa. *Gaudium et Spes* 36 diu clarament que els cristians són al món de la cultura primàriament per a fer cultura, no pas per a trobar mitjans dissimulats per a evangelitzar. És un acte gratuït i només així l'evangelització brollarà de forma gratuïta.

b) Superació de les experiències frustradores concomitants a la presentació de la fe: no reincidir en un moralisme estret que es fixa abans en el judici reprovatori ètic que en l'ésser bo de les coses.

c) Necessitat d'una ètica objectiva, personal i social, obtinguda per consens cívic, on l'Església podria ser un factor d'oferiment i d'aportació.

d) Realisme respecte al projecte humà, lluny del superhumanisme i del prometeisme.

e) El mode mateix de concebre l'organització eclesial, que sigui acollidora i atraient en profunditat i senzillesa.

Rovira enumera quatre **finestres obertes** al sagrat en la societat secular, perquè el transcendent no desitja altra cosa que planar i penetrar el temps i l'espai humà. Són l'art (signe de la transcendència); l'amor humà (especialment vers els més pobres i necessitats); l'honradesa provada (una forma d'amor menys il·luminada, més austera), i el respecte (vers els altres, pensin el que pensin).

Conclusió

Al final d'aquesta visió panoràmica del pensament del Dr. Rovira Belloso sobre les relacions entre fe i cultura, vull remarcar que en el seu darrer escrit sobre aquest tema, *Entre la fe i la cultura, cap on anem?*,

remarca molt que aquesta relació només serà possible i efectiva des d'un **cristianisme liberal**, entès com un «tarannà no coactiu, amic de la llibertat de les consciències, afavoridor dels itineraris lliures i personals de cara a cercar i trobar la veritat, i fins i tot de cercar i trobar Déu». ⁵² I més endavant diu: «La “via liberal o oberta” és necessària en l'Església com una de les seves dimensions: la que recull la tradició de la llibertat dels fills de Déu, ja que “on hi ha l'Esperit, allà hi ha llibertat”. Aquesta tradició és punt de trobada amb les comunitats eclesials protestants, que intenten culminar l'emancipació religiosa del subjecte. El protestantisme privilegia l'individu. El catolicisme, en canvi, privilegia la dimensió comunitària: la comunió. Però també dins del catolicisme convé subratllar amb força la persona i la seva consciència responsable i lliure.» ⁵³

52. *Entre la fe i...*, p. 23.53. *Entre la fe i...*, p. 29.